

ORGANIZIRANOST, DELOVANJE IN PRIHODNJI IZZIVI SLOVENSКИH DRUŠTEV V DRUGIH DELIH NEKDANJE JUGOSLAVIJE

Janja ŽITNIK SERAFIN¹

COBISS 1.02

IZVLEČEK

Organiziranost, delovanje in prihodnji izzivi slovenskih društev v drugih delih nekdanje Jugoslavije

Članek je rezultat empirične raziskave med slovenskimi društvi v drugih republikah nekdanje Jugoslavije. V osrednjem delu članka so predstavljeni rezultati ankete, ki jo je Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU v okviru raziskovalnega projekta »Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje Jugoslavije: Od naseljencev do transmigrantov« med njimi izvedel spomladi 2012.¹ Grobim uvodnim podatkom o nekdanji in današnji prisotnosti Slovencev na obravnavanih območjih sledi povzetek ugotovitev kvantitativne in kvalitativne analize anketnih odgovorov ter informativno-strateških posvetov na terenu, ki jih je Inštitut soorganiziral v času izvajanja ankete.

KLJUČNE BESEDE: Slovenci v zamejstvu in po svetu, slovenska društva, kulturno-umetniška dejavnost, ohranjanje in promocija kulturne dediščine

ABSTRACT

Organisation, Activities and Future Challenges of Slovenian Societies in Other Parts of the Former Yugoslavia

The article is a result of empirical research among Slovenian cultural societies in other republics of the former Yugoslavia. The central part of the article presents the results of a survey carried out in the spring of 2012 by members of the Slovenian Migration Institute at ZRC SAZU in the context of the research project entitled "Slovenian Labour Migration to the Countries of Former Yugoslavia: from Settlers to Transmigrants"². General introductory data about the past and current presence of Slovenians in the discussed territories are followed by a summary of the findings based on a qualitative and quantitative analysis of the survey results as well as the findings of the informative-strategic roundtables co-organised by the Institute at the time of the survey.

KEY WORDS: Slovenians abroad, Slovenian cultural societies, cultural-artistic activities, preservation and promotion of cultural heritage

¹ Dr. literarnih znanosti, znanstvena svetnica, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana; janja.zitnik@zrc-sazu.si.

¹ Članek je delni rezultat omenjenega projekta (šifra J5-4200, 1. julij 2011–30. junij 2014), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² The article is a partial result of this project (no. J5-4200, 1 July 2011–30 June 2014). The project is co-financed by the Slovenian Research Agency.

UVOD

Mesta in naselja v drugih delih nekdanje Jugoslavije, v katerih danes delujejo slovenska društva, sestavljajo precej zanesljiv zemljevid dolgoletne prisotnosti Slovencev na teh območjih. V Srbijo so s slovenskega ozemlja številni rudarji in sezonski delavci v gozdarstvu prihajali že v drugi polovici 19. stoletja, v 20. stoletju pa so poleg v rudarske predele prihajali tudi v industrijska središča ter večja mesta. V Beogradu se je število Slovencev do leta 1931 povečalo na 6.000, v tridesetih letih 20. stoletja so imeli tam že pet društev (Kržišnik Bukić 2004a: 546; Kržišnik Bukić 2004b: 549–550). Posebno slab status so imele slovenske služkinje, ki so služile pri bogatih beograjskih družinah in so bile kot delavke sicer zelo cenjene, vendar so veljale za »lahek plen« delodajalcev, njihovih spolnih nadlegovanj in drugih zlorab. Po pričevanju njihove vrstnice »ni bolj izkoriščanih ljudi, so »pravcate sužnje«, ki garajo po šestnajst in več ur dnevno« (Ratej 2010: 8). Med drugo svetovno vojno je bilo v Srbijo izgnanih okoli 10.000 Slovencev, a so se po vojni večinoma vrnili (Kržišnik Bukić 2004a: 546; Kržišnik Bukić 2004b: 549–550). V okviru agrarne kolonizacije Vojvodine se je tja preselilo kakih 500 slovenskih družin. Število Slovencev v Srbiji, Vojvodini in na Kosovu je doseglo vrhunec okrog leta 1948, ko jih je bilo okoli 21.000, od tega skoraj polovica v Beogradu – sredi 20. stoletja jih je bilo tam blizu 10.000 (prav tam). Zasedali so pomembna mesta v politiki, kulturi, umetnosti, gospodarstvu in gostinstvu. Glede na dolgoletno tradicijo organiziranega združevanja Slovencev v Srbiji ni presenetljivo, da je danes tam aktivnih kar štirinajst slovenskih društev.

Na Kosovo so predvsem po drugi svetovni vojni prihajali slovenski strokovnjaki, zlasti inženirji, ki so nudili strokovno pomoč na rudarskih območjih ali pomagali graditi infrastrukturo, pa tudi zdravniki. Med vojno in osamosvajanjem kosovske države je tam delovalo večje število slovenskih humanitarnih delavcev in pozneje strokovnjakov za razvoj. Tudi v novejšem času tam delajo nekateri slovenski podjetniki, svojega društva pa sorazmerno maloštevilni Slovenci na Kosovu še nimajo.

Na območje Bosne in Hercegovine so se Slovenci začeli bolj množično priseljevati po avstrijski zasedbi leta 1878, med njimi so bili poleg večjega števila izobražencev tudi obrtniki, delavci, trgovci, gostilničarji in kmetje. Do prve svetovne vojne so imeli Slovenci v BiH samo eno kolonijo, ki je nastala leta 1895, sestavljale pa so jo družine iz Furlanije (Sarić, Štimac 2010: 402). Iz slovenskih dežel monarhije se je v tem obdobju v BiH priselilo več kot 3.000 oseb, med njimi je bilo leta 1910 kar 400 državnih uradnikov (Kržišnik Bukić 2007: 20). Samo v Sarajevu je bilo pred koncem 19. stoletja že vsaj 1.000 Slovencev, med prvo svetovno vojno pa so se tja preselili tudi številni primorski Slovenci. Prvo tamkajšnje slovensko društvo, ki so ga poimenovali Slovensko omizje (od leta 1910 Slovenski klub), je nastalo že leta 1895 (prav tam: 69).³ V tridesetih letih je bilo ustanovljeno društvo Ivan Cankar, ki je s prekinitvijo delovalo do leta 1951, ko so v Jugoslaviji ukinjali narodnostna društva. Večina od okoli 5.000 med drugo svetovno vojno v BiH izgnanih Slovencev se je po vojni vrnila. Na drugi strani pa so bili po drugi svetovni vojni iz Slovenije v BiH poslani številni strokovnjaki (za rudarstvo, železarstvo, različno industrijo ...). Po popisih je bilo v BiH največ Slovencev leta 1953 (6.300 oseb), po letu 1992 se jih je nekaj tisoč vrnilo v Slovenijo ali izselilo v druge države, večina pa jih je ostala (Kržišnik Bukić 2004c: 546–547). Danes deluje v BiH deset slovenskih kulturnih društev, ki se povezujejo med seboj v številnih skupnih aktivnostih.

V Zetski banovini na območju današnje Črne gore je bilo leta 1931 kar okoli 2.000 Slovencev. Po drugi svetovni vojni so iz Slovenije tudi tja prihajali predvsem strokovnjaki, leta 1991 pa je bilo tam le še 407 Slovencev. Prvo (in doslej edino) slovensko društvo v Črni gori je bilo leta 2010 ustanovljeno v Podgorici. V Makedonijo pa se je največ Slovencev umaknilo med obema vojnoma s Primorskega, saj se je turško prebivalstvo izselilo iz Vardarske banovine in s tem odprlo prostor novim naseljencem. Med drugim so se naselili v vasi Bistrenica, kjer so ustanovili prvo slovensko društvo na območju Makedonije (Rusić, Novak 1973; Jovanović 2001: 320). Po viru skopske škofije je bilo leta 1939 v Makedoniji 4.000 Slovencev. Po drugi svetovni vojni so delali v večjih mestih slovenski strokovnjaki, duhovniki, redovni-

³ Stanislav Koblar (2008: 335) navaja kot začetek Slovenskega omizja leto 1897, prav tako Marija Dolinšek Divčič (2001: 303). To je tudi letnica, ki jo Vera Kržišnik Bukić navaja v svojih zgodnejših objavah (npr. 2001: 207).

ce in služkinje. Med Slovenci v Makedoniji prevladujejo ženske, saj so tam (poleg slovenskih redovnic, katerih število se je doslej že bistveno zmanjšalo) predvsem »Slovenke, ki so se v Makedonijo preselile največkrat zaradi ljubezni do enega izmed makedonskih študentov v Ljubljani« (Dimkowska 2005: 11). Danes v Makedoniji delujejo kar tri slovenska društva.

Prisotnost Slovencev v drugih delih nekdanje Jugoslavije je najmočnejša na Hrvaškem. »Kar dve tretjini Slovencev s področja bivše Jugoslavije, a izven Slovenije, je živelo in živi v Republiki Hrvaški« (Kržišnik Bukić 1994–95: 85). Po statističnih podatkih jih je bilo največ leta 1931 (okoli 45.000 oseb) in le malo manj leta 1953, ko se je okoli 43.000 oseb opredelilo kot Slovenci (Josipović 2012: 140). Poleg tistih Slovencev, ki že tradicionalno naseljujejo hrvaški prostor, so tja v različnih obdobjih pred prvo svetovno vojno prihajali iz slovenskih dežel sezonski delavci in tudi priseljenci, ki so se tam zaposlili in mnogi tudi ostali. Drnovšek (1995: 109–111) med sezonskimi delavci v tem času omenja predvsem gozdne delavce, imenovane »hrvatarji«. Navaja tudi potopis Janeza Trdine (1860), ki opisuje, kako je na svoji poti po Hrvaški srečeval Slovence z najrazličnejšimi poklici, njihovo tedanje število pa ocenjuje na okoli 30.000. Po vzpostavitvi upravne meje med obema polovicama monarhije z avstro-ogrskim sporazumom leta 1867 je prišlo do številnih sprememb, ki so vplivale na izseljevanje Slovencev na to območje. Hrvaške dežele, razen Dalmacije, so pripadale ogrski polovici monarhije, »slovenski priseljenci iz avstrijske polovice pa so morali pridobiti potni list in na Hrvaškem spoštovati ogrske zakone in predpise« (Drnovšek 1995: 107). V vseh obdobjih so na Hrvaškem delovali številni slovenski izobraženci (Gantar Godina 2005; Gantar Godina 2006; Kržišnik Bukić 2006). Kržišnik Bukić (1994/95: 92) med vzroki za izseljevanje Slovencev na Hrvaško navaja tudi beg iz fašistične Italije po prvi svetovni vojni ter nemške pregone in deportacije Slovencev med drugo svetovno vojno, pa sklenitve mešanih zakonov, študij ter selitev Slovencev po upokojitvi v hrvaško primorje. Ker je za določena poselitvena območja Slovencev na Hrvaškem bolj značilna njihova tradicionalna prisotnost kot za druga, jih slovenska vlada (v praksi poleg Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu tudi obe stalni posvetovalni telesi Vlade RS na tem področju) deloma obravnava kot zamejce in deloma kot izseljence.⁴ Do kakšnih protislovij lahko vodi takšna dvojna politika, bomo videli v nadaljevanju. Slovenci na Hrvaškem se danes združujejo v kar šestnajst kulturnih društev, njihovo delovanje – kot tudi delovanje slovenskih društev v drugih republikah nekdanje Jugoslavije – pa je pomemben prispevek k ohranjanju slovenskih kulturnih tradicij in promociji slovenske kulture zunaj meja Republike Slovenije.

V okviru raziskovalnega projekta »Poklicne migracije Slovencev v prostor nekdanje Jugoslavije: Od naseljencev do transmigrantov« je Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU leta 2012 izvedel med slovenskimi društvi v drugih delih nekdanje Jugoslavije med drugim tri posvete in anketo. Anketa je na podlagi vprašalnika z 58 vprašanji dala tudi številne opisne odgovore. Anketni vprašalnik je bil razdeljen na štiri tematske sklope: a) splošno o društvu, b) članstvo, c) dejavnosti društva, d) učenje in raba slovenščine.⁵ Večina vprašalnikov je bila temeljito izpolnjena, vsebujejo izredno bogate in raznovrstne podatke o delovanju društev, anketiranci pa so odgovore dopolnili z izčrpnimi opisi, mnenji in komentarji, ki v veliki meri olajšujejo kvalitativno analizo anketnih rezultatov. Več podatkov o izvajanju posvetov in ankete navajam v nadaljevanju.

Del ankete in posvetov je bil usmerjen k iskanju odgovorov na nekatera izhodiščna vprašanja, ki so se odprla med pripravami na terensko raziskavo:

4 Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (*Uradni list RS* 43/2006) v 20. členu zagotavlja v Svetu za Slovence v zamejstvu dva predstavnika »avtohtone slovenske narodne skupnosti na Hrvaškem, katere pripadniki prebivajo v sedmih županijah Republike Hrvaške, ki mejijo na Republiko Slovenijo, in na območju mesta Zagreb.« Na drugi strani pa v 22. členu daje možnost članstva hrvaškemu predstavniku tudi v Svetu za Slovence po svetu.

5 Vprašalnik smo sestavili sodelavci pri že omenjenem projektu, anketo pa je v celoti izvedla mag. Metka Lokar.

- 1) Ali se slovenska društva na območju nekdanje Jugoslavije povezujejo med seboj tudi v skupnih aktivnostih?
- 2) Ali sredstva, ki jih imajo na voljo, zadoščajo za uresničevanje njihovih kulturnih interesov?
- 3) Kako velik je interes za pouk slovenskega jezika in kulture v okviru društev?
- 4) Kakšni so skupni izzivi društev za prihodnost?

Nekatera od slovenskih društev, ki danes delujejo na območju drugih republik nekdanje SFRJ, imajo častljivo zgodovino, saj so jih njihovi predhodniki ustanovili na začetku 20. in celo ob koncu 19. stoletja. Del za leto 2013 načrtovane raziskave je zato posvečen zlasti njihovi zgodovini. V posebnem prispevku bo predstavljeno tudi ohranjanje materinščine. V pričujočem članku pa bom poskušala na podlagi rezultatov omenjene terenske raziskave odgovoriti na izhodiščna vprašanja ter predstaviti širšo podobo sodobnega delovanja slovenskih društev v drugih delih nekdanje Jugoslavije: njihovo organizacijo, razmere in način delovanja, vprašanje članstva in oris njihovih kulturnih dejavnosti. Članek (poleg uvodnega orisa slovenske prisotnosti v drugih delih nekdanje Jugoslavije) je torej rezultat empirične raziskave in prinaša povzetek ugotovitev kvantitativne in kvalitativne analize anketnih odgovorov ter informativno-strateških posvetov na terenu.

POVZETEK REZULTATOV ANKETE O DELOVANJU DRUŠTEV

Med 15. marcem in 10. aprilom 2012 je Inštitut razposlal anketni vprašalnik o delovanju društev na območju nekdanje Jugoslavije na naslove vseh 44 tamkajšnjih slovenskih društev. Do 12. novembra 2012 so prispeli vsi odgovori razen treh. Iz Bosne in Hercegovine so prispeli odgovori vseh slovenskih društev razen enega, in sicer iz Tuzle, Kaknja, Prijedora, Breze, Doboja, Zenice, Viteza, Banjaluke in Sarajeva. Iz Črne Gore je prispel odgovor od edinega tamkajšnjega slovenskega društva, iz Podgorice. Tudi iz Makedonije so prispeli odgovori od vseh treh društev (enega iz Bitole in dveh iz Skopja), iz Hrvaške pa je Inštitut prejel petnajst odgovorov od šestnajstih poslanih vprašalnikov, in sicer iz Zagreba, z Reke, iz Lovrana, Pulja, Labina, Buzeta, Poreča, Šibenika, Splita, Zadra, Dubrovnika, Osijeka, Varaždina, Umaga in Tršća. V Srbiji je na vprašalnik odgovorilo trinajst društev od štirinajstih, odgovori so prispeli iz Novega Sada, Vršca, Zrenjanina, Rume, Beograda, Subotice, Niša, Bora, Kragujevca, Zaječarja, Kruševca, Leskovca in Loznice.

Anketni odgovori so pokazali, da je starostna, izobrazbena in poklicna struktura članstva v raziskavo zajetih društev (z izjemo posameznih društev) medsebojno primerljiva. Drugače pa je z njihovo spolno strukturo, ki – tako kot starostna, izobrazbena in poklicna – bistveno vpliva na njihove dejavnosti. Spolna struktura v slovenskih društvih na Hrvaškem namreč občutno odstopa od tiste v slovenskih društvih v drugih delih nekdanje Jugoslavije, ki je na splošno dokaj uravnotežena. Na Hrvaškem v društvih Slovencev (razen v dveh) močno prevladujejo ženske, v mnogih je žensk od 60–70 odstotkov in več, v splitskem društvu je med 57 člani kar 50 žensk in samo sedem moških. Prav zato slovenska društva na Hrvaškem nimajo posebnih ženskih sekcij, saj so prav ženske glavnina najrazličnejših sekcij. Iz Makedonije, kjer je med tamkajšnjimi Slovenci le deset odstotkov moških (Dimkovska 2005: 11), pa dve društvi nista odgovorili na vprašanje o spolni strukturi članov, medtem ko je ta v tretjem društvu – presenetljivo – povsem uravnotežena.

V prostoru nekdanje Jugoslavije se je od leta 2000 število slovenskih društev skoraj potrojilo, in v tem trenutku spet narašča. Število članov se giblje med 31 in 1.560, v približno eni tretjini društev pa število članov še vedno narašča. Organi društev večinoma vključujejo skupščino, predsedstvo in/ali izvršni oziroma upravni odbor ter nadzorni odbor, nekatera imajo tudi častno razsodišče. Društva organizirajo raznovrstne kulturne dejavnosti večinoma v okviru sekcij, odborov, pododborov, krožkov in

komisij. Slaba polovica društev izdaja društveno glasilo, v katerem po navadi lahko objavljajo tudi člani tistih društev, ki še nimajo svoje periodike. Izdajajo tudi občasne publikacije – knjige, kataloge razstav, zgoščenke, pesniške zbirke članov in prevode.

Največji skupni interes vseh društev pa je organizacija pouka slovenskega jezika in kulture, ki ga financira slovensko Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport; pouk organizirajo skoraj vsa društva.

Hrvaška

Aktualnih slovenskih društev na Hrvaškem je šestnajst, ustanovljena so bila med letoma 1939 in 2011. V vseh, razen v enem, člani plačujejo članarino, društva pa se financirajo še s pomočjo sponzorjev, Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Republike Hrvaške (preko Zveze slovenskih društev na Hrvaškem) in lokalne skupnosti.

Prostore imajo večinoma v najemu (od manjše sobe do velikega stanovanja), nekateri si prostor delijo (npr. z lokalnim Svetom za slovensko nacionalno manjšino). Mnogi uporabljajo le začasne prostore in iščejo rešitev skupaj z lokalnimi oblastmi, drugi plačujejo zelo visoko najemnino ali pa se znajdejo tako, da se sestajajo v prostorih kakega drugega društva, v restavraciji ipd. Izjema je stavba Slovenskega doma na Reki, ki je v lasti društva. Skoraj povsod, kjer imajo prostor v najemu, nudijo članom poleg knjig in časopisov še družabne igre (šah, tombolo), zgoščenke s slovensko glasbo in računalnik z dostopom do interneta. Dve tretjini društev ima knjižnico, ena tretjina pa ne – ta imajo samo po nekaj slovenskih knjig. Filmi in zvočno gradivo so redkost. Devet društev sistematično ureja svoj arhiv, šest pa ne. Pouk slovenskega jezika in kulture organizirajo v vseh društvih, razen v dveh, poteka pa od 2–6 ur tedensko. Učencev je od 14–30, na II. gimnaziji Varaždin pa je organiziran tudi dopolnilni pouk slovenščine za 70 dijakov.

Dejavnosti slovenskih društev na Hrvaškem so raznovrstne. Poleg splošnih kulturnih sekcij deluje vsaj enajst pevskih skupin in zborov, v večini društev pripravljajo tudi redne ustvarjalne delavnice (npr. za klekljanje in druga ročna dela), delujejo pa tudi slikarske, fotografske in filmske sekcije. Po eno društvo ima folklorno in plesno skupino, literarno ali literarno-recitatorsko sekcijo ter igralsko skupino ali dramsko sekcijo, drugi imajo tudi duhovno, informativno, kmetijsko, kulinarično sekcijo, delavnico za zdravo življenje in sekcijo izgnancev 1941–45. Poleg številnih planinskih in športnih sekcij delujeta tudi dve mladinski sekciji. Vsaj nekajkrat letno prirejajo literarne večere in predstavitve novih knjig, vabijo gostujoče folklorne in gledališke skupine, prirejajo vsakovrstne razstave, umetniške delavnice, predavanja in športne prireditve ter nastope svojih izvajalskih skupin, organizirajo tudi slikarsko kolonijo. Razen v dveh društvih, ki se še zlasti pozorno posvečata mladim, so njihove dejavnosti bolj namenjene odraslim in starejšim članom. Aktivnih članov je nekako od ene petine do ene tretjine, pasivnejših (tistih, ki prireditve samo obiskujejo) pa je od 25–80 odstotkov. Med njihove družabne prireditve sodijo praznovanja rojstnih dni, pustovanj, 8. marca, martinovanja in novega leta, svečane proslave pa pripravijo ob Prešernovem dnevu, dnevu slovenske državnosti, dnevu samostojnosti, dnevu reformacije in dnevu Rudolfa Maistra.

Njihovo medsebojno sodelovanje je zgledno, tesno sodelujejo tudi z društvi iz Slovenije, zamejstva in od drugod. Tudi z diplomatsko-konzularnimi predstavništvi dobro sodelujejo, želijo si le, da bi bil konzularni dan v popoldanskih urah, ko bi ga lahko obiskalo več ljudi. Med številnimi slovenskimi podjetji na Hrvaškem pa je Mercator v Osijeku skoraj edino slovensko podjetje, ki podpira delovanje kakega slovenskega društva na Hrvaškem, in sicer z brezplačno uporabo prostorov za koncerte, razstave in druge prireditve.

Bosna in Hercegovina

V BiH je deset slovenskih društev – najstarejše, ki še vedno kontinuirano deluje, je bilo ustanovljeno že leta 1978, zadnje pa leta 2003. V nekaterih društvih število članov še vedno narašča. Med različnimi vzroki za porast omenjajo interes mladih za slovenščino in študij v Sloveniji (109).⁶ Slovenska društva v BiH si želijo, da bi tudi na tamkajšnjih univerzah ustanovili lektorat za slovenski jezik (110).

Delovanje slovenskih društev v Bosni in Hercegovini obsega izredno široko paleto interesov in aktivnosti, kar se kaže tudi v najrazličnejših sekcijah, od likovnih skupin, glasbenih sekcij in pevskih zborov – teh je največ, prek folklornih in igralskih skupin ter literarnih sekcij, do zelo uspešnega strelskega društva, ribiške sekcije, sekcije žena itn. Nekatera društva imajo sekcijo ljubiteljev narave, prirejajo šahovske in teniške turnirje, skoraj vsa tudi proslave ob praznikih in družabna srečanja. Poleg običajnih družabnih srečanj, ki jih prirejajo tudi drugod, tu pripravljajo tudi jurjevanje in kostanjev piknik, nekateri tudi izlete, likovne in fotografske razstave, pa razstave ročnih del in razne informativne razstave. Prirejajo tudi najrazličnejše gledališke predstave, folklorne, glasbene in pevske nastope, literarna srečanja, razna predavanja in delavnice. Med dobrimi praksami je vsekakor treba omeniti redne radijske oddaje, kakršno imajo npr. v Prijedoru (Slovenija v nas), ter vsakoletno ekurzijo članov po izbranih destinacijah v Sloveniji (društva v Kaknju, Banjaluki in drugod). Tudi sodelovanja med različnimi slovenskimi društvi v BiH je, sodeč po anketi, res veliko. Pogosto pa sodelujejo tudi z lokalno skupnostjo ter društvi v Sloveniji, na Hrvaškem in drugod. Nekatera imajo tudi svoje društvene knjižnice in urejen arhiv z društveno dokumentacijo. Med člani društev so steber delovanja na nekaterih področjih različni umetniki. Društva sodelujejo tudi z nečlani, predvsem umetniki, s kulturnimi delavci in predavatelji.

S sodelovanjem z diplomatskimi predstavništvi so društva v glavnem zadovoljna, prav tako z Uradom Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu in večinoma tudi s podporo lokalne skupnosti. Pri njihovem delovanju pa jih slovenska podjetja v Bosni žal ne podpirajo. Vsa društva se ubadajo s finančnimi in kadrovskimi težavami, omenjajo pa tudi prostorske in nekatere druge težave. Nekatera so s svojim članstvom in z dejavnostmi zadovoljna in niti ne načrtujejo sprememb. Večina društev pa je zainteresirana za intenzivnejše vključevanje mladih in prihodnje dopolnjevanje programa z novimi aktivnostmi, ki bi bile privlačne predvsem za mlade.

Srbija

V Srbiji deluje štirinajst slovenskih društev, eno je v ustanavljanju. Njihova dejavnost je izredno razvejana. Literarno, bralno ali recitatorsko sekcijo/krožek imajo v treh društvih, glasbene ali pevske sekcije/podobore v štirih (vključno z enim otroškim glasbenim vrtcem), poleg tega v posameznih društvih delujejo še igralski ansambel in folklorna sekcija ter pododbor za likovno dejavnost. Tudi širši odbori za kulturo, ki prav tako vključujejo različne umetniške in izvajalske skupine, so štirje. Močno se angažirajo na področju zdravstva, socialnega skrbstva in pomoči starim in bolnim članom – s tem se posebej ukvarjajo štiri društva, obstajajo pa tudi informacijska in logistična sekcija ter odbori za gospodarstvo in turizem, pa za sodelovanje s Slovenijo in odbori za znanost. Daleč največji interes pa izpolnjeni vprašalniki kažejo na dveh poljih, in sicer na področju športa, planinskih pohodov in rekreacije – na tem področju deluje posebna skupina kar v polovici vseh društev – ter seveda za učenje slovenskega jezika in kulture. V društvih se v glavnem govorita oba jezika, slovenski in srbski.

Prostore ima večina društev v najemu, večinoma si jih ne delijo, razen enega društva, ki si tri prostore deli z drugimi, in še enega, ki si pisarno deli s kar šestnajstimi nevladnimi organizacijami. Za večje prireditve društva najamejo večjo dvorano ali jo dobijo brezplačno v uporabo od občine. V društvenih prostorih so članom največkrat na voljo računalnik, knjige in slovenski časopisi, zgoščenke s slovensko

⁶ V oklepaju je navedena šifra društva oziroma izpolnjenega vprašalnika.

glasbo, ponekod tudi družabne igre, celo miza za namizni tenis, kavni bar in kako glasbilo. Arhivsko gradivo sistematično zbira velika večina društev, nekatera poleg zapisnikov in dokumentacije o delovanju društva zbirajo tudi zgoščenke z zvočnimi in video posnetki svojih prireditev ter celo zgodovinsko gradivo o Slovencih na območju, kjer deluje društvo. Samo v štirih društvih svojega arhiva ne urejajo sistematično, čeprav tudi tam hranijo zapisnike in drugo gradivo o svojih dejavnostih. Podobno je z društvenimi knjižnicami: večina društev ima knjižnice, knjige so donacije članov in someščanov, Zavoda RS za šolstvo, Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, celovške Mohorjeve družbe, Knjižnice Oton Župančič v Ljubljani, mestnih knjižnic Žalec in Nova Gorica, različnih osnovnih šol v Sloveniji itd. Knjižničarko ima le peščica društev, pa še tu gre kajpak za prostovoljno delo.

Delovanje vseh društev razen enega sofinancira Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, za tri društva je to edini vir prihodkov. Druga društva se dodatno financirajo iz članarin, donacij članov in prijateljev društva ter predvsem iz sredstev pristojnega pokrajinskega sekretariata, mestne uprave, Nacionalnega sveta za narodne manjšine in le izjemoma iz donacij slovenskih podjetij ipd., tudi npr. NLB v Srbiji. V vseh društvih, razen treh, člani plačujejo članarino.

Vsa društva sodelujejo z drugimi slovenskimi društvi v Srbiji in večina tudi z društvi v BiH, nekatera z drugimi manjšinskimi društvi na ožjem območju delovanja, posamezna društva pa sodelujejo s slovenskimi društvi v Makedoniji, Italiji in na Madžarskem. Skoraj vsa društva redno sodelujejo z različnimi partnerji v Sloveniji, največ z Društvom za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto ter z različnimi kulturno-umetniškimi skupinami iz Slovenije, s katerimi organizirajo vzajemna gostovanja (npr. pevskih zborov). Prav tako odlično je tudi sodelovanje društev z diplomatsko-konzularnimi predstavništvi: vsi anketiranci so to sodelovanje izrecno pohvalili, samo dva sta odgovorila, da bi bilo lahko še boljše, eden pa je predlagal imenovanje kulturnega atašeja, ki bi imel dovolj časa za društva. Tovrstno sodelovanje je redno in vsestransko, od sodelovanja na področju kulture in športa do konzularnih dni in vzajemnih obiskov na prireditvah in proslavah v organizaciji prvih in drugih. Zato pa na drugi strani sodelovanja s slovenskimi podjetji v Srbiji praktično ni. V odgovorih so omenjeni le štirje slovenski podjetniki, ki so podprli delovanje društev. Eden od anketirancev poudarja podatek, da je v Srbiji 1.400 slovenskih podjetij, od katerih pa Slovenci v Srbiji nimajo nobenih koristi, saj z njimi sploh nimajo stikov.

Dve tretjini društev prireja tudi literarne večere, predstavitve knjig in ponekod tudi literarne delavnice, nekateri enkrat mesečno, drugi enkrat do dvakrat letno. Med člani društev so pisatelji, slikarji, kiparji, umetniški fotografi, gledališki igralci in režiserji, glasbeniki, operni pevci, skladatelji in drugi umetniki, ki v društvih sodelujejo z razstavami, umetniškimi prireditvami in delavnicami. Tekmovanje v recitiranju slovenskih pesmi z naslovom Naša slovenska beseda je prireditev, na kateri sodeluje večina slovenskih društev v Srbiji.

Poleg tega društva prirejajo folklorne prireditve in gledališke predstave svojih in gostujočih skupin, lutkovne predstave, različne razstave, predavanja in diskusije, koncerte, srečanja pevskih zborov in druge glasbene prireditve – društveni zbori nastopajo po vsej Srbiji, v Sloveniji in tujini. Zelo dobro so obiskane njihove družabne prireditve, kot so izleti, veselice, kvizi in različna tekmovanja ter večina družabnih prireditev ob praznikih: martinovanju, pustovanju, 8. marcu, veliki noči, miklavževanju in božiču. Društva organizirajo tudi številne športne prireditve – od planinarjenja in balinanja do smučanja, kolesarjenja, plavanja in šaha, pa humanitarne prireditve, ekološke dneve in seveda proslave. Skoraj vsa društva proslavljajo Prešernov dan, nekatera pa tudi dan slovenske državnosti, dan samostojnosti in dan društva ali združenja.

V številnih društvih dejavnosti prilagajajo svojim večinoma starejšim članom, spet druga predvsem mladim. Večina društev se ponaša z izredno mnogovrstno in živahno dejavnostjo, količina vloženega prostovoljnega dela je prav impresivna. Največ težav je v še zelo novih ali zelo majhnih društvih, ki jim še ni uspelo premostiti nekaterih začetnih težav, povezanih predvsem z motiviranjem članov za aktivnejše sodelovanje.

Črna gora in Makedonija⁷

V Črni gori deluje eno slovensko društvo. Ustanovljeno je bilo leta 2010 in ima 66 članov, večinoma srednjih let ali starejših. Po navedbi predstavnika društva je v Črni gori v volilnem imeniku 360 Slovencev, in društvo si prizadeva, da bi se vanj včlanila vsaj polovica. Slovenska društva v Makedoniji (eno v Bitoli in dve v Skopju) so bila ustanovljena med letoma 1994 in 2010, število njihovih članov se giblje od 76 do 115, vseh skupaj jih je preko 300. Glede na podatke, da se je v zadnjem makedonskem popisu za slovensko narodnost izreklo 400 oseb, je delež njihove vključenosti v društva impresiven (tri četrte vse Slovencev). Društva se večinoma financirajo iz članarin, donacij in pomoči Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Društvo v Črni gori še nima sekcij, v Makedoniji pa v društvih delujejo pevski zbori, gledališko-recitatorske in folklorne skupine, umetniške sekcije, športne in planinske sekcije ter nogometna moštva. Vsa tri imajo tudi knjižnico, ki poleg knjig ponuja tudi nekaj filmov in zvočnega gradiva. Knjige so darilo posameznikov iz Makedonije in Slovenije ter slovenskih založb in šol. Vsa društva tudi sistematično urejajo svoje arhive. Prostorske težave različno rešujejo, tri društva imajo prostor v najemu, eno pa ima svojo pisarno in dogovor o souporabi dvorane. V društvenih prostorih so članom večinoma na voljo računalnik, knjige, časopisi in prospekti, slovenska glasba in družabne igre.

Povezujejo se z društvi v Sloveniji (predvsem z Društvom za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto) in v drugih delih nekdanje Jugoslavije. Slovenska društva v Makedoniji se redno povezujejo med seboj, pa tudi z makedonskim društvom iz Slovenije in večkulturno skupnostjo v Makedoniji (s Poljaki, Hrvati, z Madžari, Rusi, Egipčani ...). Njihovo sodelovanje z diplomatsko-konzularnimi predstavništvi je tako v Črni gori kot Makedoniji odlično, od skupnih prireditev in akcij (tudi okoljskih, humanitarnih ...) do vsestranske vzajemne pomoči. V Makedoniji je cela vrsta slovenskih podjetij: Krka, Lek, Tuš, Zavarovalnica Sava ... Mnoga so že večkrat sponzorirala delovanje tamkajšnjih slovenskih društev, med njimi omenjajo NLB, Zavarovalnico Triglav, Fructal, Laško, Gorenje in Telekom, dodajajo pa, da bi bilo te pomoči lahko več. Nihče pa jim ne pomaga pri zaposlovanju, in poudarjajo, da se še niti en makedonski Slovenec ni zaposlil v omenjenih slovenskih podjetjih. »Počutimo se diskriminirane« (401).

Vsa društva organizirajo literarne večere, eno tudi literarne delavnice. Obe društvi v Skopju plodno sodelujeta z Bistrico Mirkulovsko, pisateljico in prvo profesorico slovenščine na tamkajšnji filološki fakulteti. Prirejajo tudi umetniške razstave (fotografske, Slovenija na razglednicah ...) in delavnice (izdelovanje pustnih mask, nakita, risanje na steklo). Pevski zbori in folklorne ter gledališko-recitatorske skupine nastopajo doma, v Sloveniji in tujini ter vabijo v svoja društva gostujoče skupine od drugod.⁸ Med športi sta na prvem mestu namizni tenis in nogomet – slovensko moštvo iz Makedonije je leta 2011 nastopilo na svetovnem nogometnem prvenstvu Slovencev po svetu v organizaciji društva Slovenija v svetu. Družabne prireditve med drugim vključujejo piknik, slovenski večer in pustovanje, svečane proslave pa društva organizirajo ob slovenskem kulturnem prazniku ter drugih slovenskih državnih praznikih.

INFORMATIVNO-STRATEŠKI POSVETI S PREDSTAVNIKI DRUŠTEV

Približno v istem času, ko je projektna skupina v društvih izvajala anketo, so v soorganizaciji in pod vodstvom Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije potekali trije posveti (okrogle mize) s predstavniki društev. Pri organizaciji posvetov je sodelovalo Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto,

⁷ Zaradi manjšega števila društev v omenjenih dveh državah obravnavam njihovo dejavnost v skupnem razdelku.

⁸ O umetniških vrhuncih Slovenskega združenja France Prešeren Skopje piše med drugim Lidija Dimkova (2005). Tudi drugo društvo v Skopju dosega s svojim pevskim zborom zavidljive uspehe.

pri zadnjih dveh pa sta se organizatorjem v vlogi gostiteljev pridružili lokalni društvi Slovencev. Prvega posveta, ki je bil v Novem mestu 16. junija 2012, so se udeležili predstavniki slovenskih društev iz različnih republik nekdanje Jugoslavije. Drugi posvet, ki je vključeval predstavnike slovenskih društev v Bosni in Hercegovini, je bil 22. junija 2012 v Banjaluki. Tretji je bil namenjen predstavnikom slovenskih društev v Srbiji, potekal pa je 12. oktobra 2012 v Subotici. Poleg udeležbe na posvetih so slovenska društva na srečanju v Banjaluki (in naslednji dan v Slatini) ter Subotici pripravila tudi bogat kulturni program. Ob vseh treh priložnostih je večdnevno druženje raziskovalcev Inštituta s predstavniki, člani in podmladkom slovenskih društev vključevalo celo vrsto neformalnih pogovorov in diskusij, opazovanje z udeležbo in nekaj intervjujev. Doslej zbrane podatke o delovanju društev bodo nadgradili rezultati nadaljnje raziskave, saj bo leta 2013 poleg pogovorov s predstavniki slovenskih društev v Makedoniji in Črni Gori organiziran še posvet s predstavniki slovenskih društev na Hrvaškem.

Na okroglih mizah v Novem mestu, Banjaluki in Subotici so predstavniki slovenskih društev pripovedovali o svojem večinoma dobrem odnosu z diplomatskimi predstavništvi, Uradom vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu in lokalno skupnostjo ter o dobrem medsebojnem sodelovanju med društvi. Poudarili so, da sodelovanja s slovenskimi podjetji v njihovih državah praktično ni. Izpostavili so nekaj primerov dobrih praks pri vključevanju mladih in s tem povezanim porastom članstva v zadnjem času, predstavili pa so tudi primere upada števila članov. Nekateri predstavniki so opisali svoje težave z društvenimi prostori, opozorili so na neustrezne kriterije pri razdeljevanju sofinancerskih sredstev bodisi Urada za Slovence po svetu bodisi države bivanja ali pa različnih oblik pomoči s strani lokalne skupnosti. Predstavljene so bile različne izkušnje z učiteljicami slovenščine, od njihovega zglednega sodelovanja z društvi do moteče komunikacijske blokade v enem primeru. Glavni poudarek vseh posvetov in neformalnih pogovorov pa je bil na prihodnjih izzivih društev, zlasti na izmenjavi inovativnih idej za učinkovitejše vključevanje otrok in mladine v aktivno delovanje društev, o čemer pišem v naslednjem poglavju.

SKLEP

Slovenska društva v drugih delih nekdanje Jugoslavije so, sodeč po anketi, podobno organizirana, njihova prostorska razpršenost je dokaj enakomerna ter usklajena z dolgoletno prisotnostjo in koncentracijo Slovencev na obravnavanem območju. Paleta njihovih dejavnosti so medsebojno primerljive, prav tako starostna, izobrazbena in poklicna (ne pa tudi spolna) struktura članov. Medsebojna povezanost med društvi v prostoru nekdanje Jugoslavije je impresivna, prav tako tudi njihovo sodelovanje s Slovenijo. Med njihovimi številnimi in raznovrstnimi skupnimi interesi najbolj izstopa zanimanje za pouk slovenskega jezika in kulture, ki ga organizira velika večina društev. Neuradni pogovori pa so pokazali na težavo. V manjših krajih so namreč tudi društva, ki jim manjka samo po en učenec slovenskega rodu, da bi lahko izpolnili zahtevano normo in kandidirali za učitelja slovenščine ter organizirali pouk. Na drugi strani pa je tam kar nekaj njihovih vrstnikov, ki niso slovenskega rodu, a bi radi spoznali slovenski jezik in kulturo – vendar so v vodstvu teh društev prepričani, da jih zaradi druge narodnosti ne morejo vključiti k pouku. Če slovenska država sofinancira celo vrsto slovenskih lektoratov po svetu, na katere se lahko vpiše kdorkoli, ker je to pač v interesu mednarodne promocije slovenskega jezika in kulture, bi bil zagotovo v istem interesu ukrep, ki bi v vseh društvi odpravil ali vsaj odsvetoval narodnostni vidik pri omejevanju prijav k pouku slovenskega jezika in kulture.

Med preostalimi ovirami skoraj vsa društva poudarjajo slabo podporo s strani slovenskih podjetij v drugih delih nekdanje Jugoslavije, »ker v upravi niso Slovenci« (110, 108). Med najznačilnejše skupne izzive za prihodnost slovenskih društev v prostoru nekdanje Jugoslavije sodita problem društvenih prostorov in ponekod tudi upad števila članov. Kot vzrok za upad med drugim navajajo (102): »a) staranje članstva, b) člani nimajo dovolj časa za bolj intenzivno delovanje (zaradi borbe za obstoj in delo), c) mlajši odhajajo v Slovenijo in druge države.« V zvezi z ukrepi za povečanje števila članov so tu predstavljeni

posveti in anketa pokazali na številne primere dobrih praks, s katerimi je društvom uspelo pritegniti mlade, saj je prav to največji izziv za prihodnje delovanje društev. Med njimi je treba omeniti Slovenski center Skopje, ki je bil ustanovljen šele leta 2010, ima že 110 članov, predvsem mladih, članstvo pa narašča.⁹ Kako jim to uspeva? Njihove dejavnosti so namenjene predvsem mladim. Organizirali so humanitarno delavnico, na kateri so učenci dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture ročno izdelali igrače, ki so jih nato podarili otrokom v makedonskih bolnišnicah. V soorganizaciji z veleposlaništvom Slovenije in mladinskim gledališčem so pripravili slovesen nastop otrok iz društva na proslavi 20-letnice slovenske samostojnosti. Tudi drugi nastopi njihove otroške recitatorske skupine v Makedoniji in Sloveniji so bili odmevni, pripravili pa so jih v okviru dopolnilnega pouka slovenščine. Podobni so tudi tovrstni uspehi mnogih slovenskih društev iz BiH, Srbije in Hrvaške.

Zelo priljubljene so tudi različne oblike večdnevni izmenjav učencev iz društev z učenci iz Slovenije, kakršne organizira danes že precej društev. Eno od društev v BiH, denimo, v katerem je 14 odstotkov članov rojenih po letu 1991, namenja kar 55 odstotkov svojih dejavnosti otrokom in mladim. Med drugim organizirajo otroški tabor, ekskurzije učencev dopolnilnega pouka slovenščine v Slovenijo in druge dejavnosti. Takole opisujejo svoje izkušnje (110):

V zadnjem času se število dogodkov, ki jih organizira društvo, povečuje. V tekočem letu je 40 rednih dogodkov in 10–15 izrednih (neplanskih). Upamo, da bomo v prihodnosti razširili dejavnosti z npr. športno in literarno sekcijo ter raznimi delavnicami – odzivnost članov je dobra. Praktične ovire: odvisnost od denarne pomoči iz Slovenije, za prostore plačujemo drago najemnino, pa še niso funkcionalni. Izzivi: priti do denarja na razpisih in povečati aktivnosti drugo leto.

[...] Želeli bi si, da bi se kmalu politično in ekonomsko stanje v BiH popravilo in da bi bili Slovenci kot manjšina v BiH deležni večje finančne podpore s strani državnih institucij v BiH. Na splošno je sodelovanje z društvi in institucijami iz Slovenije dobro.

Prav zato je bil del razprav, ki jih je Inštitut organiziral s predstavniki društev, namenjen tudi vprašanju njihovega financiranja. Izkazalo se je, da večina društev nima izkušenj s prijavljanjem projektov na mednarodne razpise. Zato je bil na zadnjem posvetu v Subotici sprejet konkretni predlog o organiziranju delavnice za pisanje prijav na domače in mednarodne projektne razpise. Vodila naj bi jo predstavnica enega od najaktivnejših slovenskih društev v BiH, ki že več let uspešno sodeluje v slovenskih in mednarodnih projektih, zlasti tistih, ki so namenjeni mladim. Sodelovanje otrok in mladine pri ustvarjanju in ohranjanju kulturne dediščine je namreč bistvenega pomena za prihodnji obstoj društev in krepitev njihove lastne kulturne identitete, kar poudarja tudi Unesco (2012):

Mladi, ki predstavljajo več kot polovico svetovnega prebivalstva, so tisti akterji v svojih skupnostih, ki nadaljujejo s poustvarjanjem in z oživljanjem svoje nematerialne kulturne dediščine. Prav zanje in prihodnje generacije je treba ohraniti kulturno dediščino. [...] Njihova aktivna udeležba pri ohranjanju žive dediščine jim ne zagotavlja le medija za izražanje njihove individualne in skupinske identitete, ampak jim tudi odpira nove možnosti za ustvarjalni in gospodarski razvoj (Unesco 2012).

Pokazali pa sta se še dve težavi. Prva je delež sredstev, ki jih Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu namenja Slovincem po svetu v primerjavi s sredstvi, namenjenimi zamejcem. To razmerje je zdaj spet 1 : 10, čeprav je slovenskih društev po svetu več. Potrebe kličejo po povečanju celotnih sredstev, saj bi bilo nujno to razmerje znova korigirati, ne da bi pri tem zmanjšali sredstva za Slovence v zamejstvu. V prostoru nekdanje Jugoslavije se je namreč od leta 2000 število slovenskih društev, kot smo videli, skoraj potrojilo, njihovo število pa še vedno narašča. Tudi število članov v približno eni tretjini sedanjih društev še vedno narašča. V Makedoniji denimo so v tamkajšnja slovenska društva vključene že tri četrti-

⁹ Ustanovitev novega društva pa lahko hkrati povzroči okrnitev članstva, tudi podmladka, v že obstoječih društvih.

ne vseh makedonskih Slovencev. Sredstva, namenjena kulturnim dejavnostim vseh omenjenih društev, pa niso v sorazmerju z njihovo organizacijsko pripravljenostjo in interesom.

S povsem specifično težavo pa se zaradi delitve na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu na društva Slovencev v zamejstvu in društva Slovencev po svetu soočajo slovenska društva na Hrvaškem. Ob tem se ponovno zastavlja načelno vprašanje, ali je tovrstna delitev (ne samo na Hrvaškem) sploh upravičena. Na podobno neustrezno delitev Romov v Sloveniji je opozoril že prvi evropski komisar za človekove pravice v letih 2003–2006, Álvaro Gil-Robles (Svet Evrope 2003, 2005, 2006), ki je takšno delitev označil kot nesprejemljivo, saj uvaja različno obravnavo prvih in drugih (ne le z vidika praktičnih rešitev, ampak tudi z vidika posameznih pravic) ter tako povzroča diskriminacijo. Enako je njegovo stališče o različnih manjšinskih pravicah v ustavi imenovanih nacionalnih manjšin in t. i. »novih« manjšin v Sloveniji, na kar je večkrat opozoril tudi nekdanji slovenski ombudsman Matjaž Hanžek (*Letno poročilo varuha človekovih pravic za leto 2005*). O zgornjem primeru tovrstne težave piše predstavnica enega od slovenskih društev v Dalmaciji v svojem pismu mag. Metki Lokar 19. aprila 2012:

Društvo dela na popolnoma dobrovoljni osnovi. Slovenci na Hrvaškem so razdeljeni na Slovence v zamejstvu in po svetu. Mi spadamo k Slovincem po svetu – to pomeni, da nam pošiljajo iz Ljubljane revije v angleščini. V društvu se zbiramo ravno zaradi tega, da čuvamo (slovenski) jezik in tradicijo.

Slovenska društva v sosednji Hrvaški sodelujejo med seboj kot enaka z enakimi in ne sprejemajo delitve na Slovence v zamejstvu in Slovence po svetu, saj je nesmiselno ugotavljati delež priseljenih v posameznem društvu v odnosu do tistih, ki so na določenem območju prisotni že več generacij – to pa so zdaj pravzaprav že vsi. Slovenski rojaki žrtvujejo svoj prosti čas, energijo in denar za ohranjanje slovenstva po svetu, si prizadevajo za medkulturne izmenjave in široko promocijo slovenske kulture v deželah, kjer živijo. Dvotirna slovenska politika v odnosu do Slovencev na Hrvaškem pa lahko v določeni meri zavira njihovo delo in poslanstvo. Zato bi bilo najbrž smiselno še enkrat razmisliti, ali je omenjena delitev neke skupnosti na »avtohtono« in »priseljeno« v takšnih primerih – ali pa morda tudi nasploh – res upravičena. Še zlasti če upoštevamo definicijo slovenskega Ministrstva za zunanje zadeve (2006), ki pravi: »Večinoma govorimo o avtohtonosti oz. zgodovinski poseljenosti neke skupnosti v primeru, ko je le-ta prisotna na nekem območju najmanj dve generaciji ...« Z uskladitvijo svoje politike s to definicijo in stališči prvega evropskega komisarja za človekove pravice bi Urad brez dvoma lahko odpravil tudi to nerodnost v svojem sicer zglednem sodelovanju s slovenskimi društvi v prostoru nekdanje Jugoslavije.

VIRI IN LITERATURA

- Dimkovska, Lidija (2005). Kulturna podoba Slovencev v Makedoniji. *Slovenija.svet* 2/12, 10–11.
- Dolinšek-Divčič, Marija (2001). Slovenci v Bosni in Hercegovini. *Slovensko izseljenstvo: Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice* (ur. Milica Trebše Štolfa). Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 301–306.
- Drnovšek, Marjan (1995). Slovenski izseljenci na Hrvaškem do leta 1914. *Slovenci v Hrvaški* (ur. Vera Kržišnik Bukič). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 107–113.
- Gantar Godina, Irena (2005). Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaško. *Dve domovini / Two Homelands* 22, 197–218.
- Gantar Godina, Irena (2006). Slovenski izobraženci na Hrvaškem po letu 1868: Ivan Steklasa (1846–1921). *Dve domovini / Two Homelands* 24, 153–166.
- Josipovič, Damir (2012). Instrumentalizacija etničnosti znotraj večnacionalnih držav: Primer kolonizacije Slovencev v avstro-ogrskem delu nekdanje Jugoslavije. *Dve domovini / Two Homelands* 35, 135–148.

- Jovanović, Amalija (2001). Slovenci v Makedoniji. *Slovensko izseljenstvo: Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice* (ur. Milica Trebše Štolfa). Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica, 319–327.
- Koblar, Stanislav (2008). 110 let združevanja. *Četrta stran trikotnika: Znameniti Slovenci in slovenska društva v Bosni in Hercegovini: 1878–2000* (ur. Stanislav Koblar). Ljubljana: Mladinska knjiga, 334–455.
- Kržišnik Bukič, Vera (1994–95). Okvirni pregled poteka, vzrokov in pomena izseljevanja Slovencev na Hrvaško. *Razprave in gradivo* 29–30, 85–93.
- Kržišnik Bukič, Vera (2001). Slovenci v Bosni in Hercegovini, Bosna v Ljubljani. *Razprave in gradivo* 38/39, 207.
- Kržišnik Bukič, Vera (2004a). Slovenci v Beogradu. *Slovenski etnološki leksikon* (ur. Angelos Baš idr.). Ljubljana: Mladinska knjiga, 546.
- Kržišnik Bukič, Vera (2004b). Slovenci v Srbiji. *Slovenski etnološki leksikon* (ur. Angelos Baš idr.). Ljubljana: Mladinska knjiga, 549–550.
- Kržišnik Bukič, Vera (2004c). Slovenci v Bosni in Hercegovini. *Slovenski etnološki leksikon* (ur. Angelos Baš idr.). Ljubljana: Mladinska knjiga, 546–547.
- Kržišnik Bukič, Vera (2006). Znameniti Slovenci na Hrvaškem skozi zgodovino. *Migracijske i etničke teme* 22/4, 421–445.
- Kržišnik Bukič, Vera (2007). *Slovenci v Bosni in Hercegovini skozi pričevanja, spomine in literarne podobe: 1831–2007*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Letno poročilo varuha človekovih pravic za leto 2005, <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=1080#c1860> (13. 11. 2012).
- Ministrstvo za zunanje zadeve RS (2006). *Mnenje na poročilo komisarja za človekove pravice Sveta Evrope o napredku Slovenije pri izvajanju njegovih priporočil (2003–2005)*, http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Svet_Evrope/mnenje_na_porocilo_komisarja_za_clovekove_pravice_sveta_evrope_o_napredku_slovenije_pri_izvajanju_njegovih_priporocil_sloven.pdf (25. 2. 2012).
- Ratej, Mateja (2010). Slovenske služkinje v Beogradu. *Večer* 66/102 (16. maj), 8.
- Rusić, Branislav, Novak, Vilko (1973). Slovenci v Bistrenici v Makedoniji. *Traditiones* 2, 177–201.
- Sarić, Samija, Štimac, Vera (2010). Kolonizacija Slovencev v Bosni in Hercegovini od 1878 do 1918. *Arhivi* 33/2, 397–406.
- Svet Evrope (2003). Urad komisarja za človekove pravice. *Poročilo g. Alvara Gil-Robles-a, komisarja za človekove pravice, o njegovem obisku v Sloveniji, 11.–14. maj 2003* (CommDh(2003)11).
- Svet Evrope (2005). Svetovalni odbor o okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin. *Drugo mnenje o Sloveniji, sprejeto 26. maja 2005* (ACFC/OP/II(2005)005).
- Svet Evrope (2006). Urad komisarja za človekove pravice. *Poročilo o spremljanju napredka Slovenije (2003–2005): Ocena napredka v izvajanju priporočil komisarja Sveta Evrope za človekove pravice* (CommDH(2006)8).
- Trdina, Janez (1860). Kranjci na Horvaškem. *Novice* 18/14.
- UNESCO (2012). Partnering with youth for the safeguarding of intangible cultural heritage. UNESCO, Culture, Intangible Heritage, Resources, News (9. 11. 2012), <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00537> (4. 1. 2013).
- Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. *Uradni list RS* 43/2006.